

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-84-85>

УДК 336.225

УХИЛЕННЯ ВІД ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ: ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ, НАСЛІДКИ ТА СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ПРОТИДІЇ

TAX EVASION IN UKRAINE: ECONOMIC ESSENCE, IMPACTS AND MODERN TOOLS OF COUNTERACTION

Копчикова Інна Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7752-1603>

Малик Лілія Ігорівна

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-9181-2448>

Kopchykova Inna, Malyk Lilia

Vinnytsia Institute of Trade and Economics of
State University of Trade and Economics

У статті досліджено проблему ухилення від оподаткування як одного з ключових факторів тінізації економіки України та зниження ефективності функціонування податкової системи. Проаналізовано економічну сутність ухилення від сплати податків, визначено основні причини виникнення цього явища в умовах сучасного економічного розвитку держави. Значну увагу приділено дослідженню економічних, інституційних та соціальних чинників, що сприяють поширенню податкових правопорушень. Визначено основні економічні та соціальні наслідки ухилення від оподаткування для державного бюджету, конкурентного середовища та розвитку національної економіки. Окреслено сучасні інструменти протидії податковим правопорушенням, зокрема вдосконалення податкового адміністрування, цифровізацію податкових процесів, підвищення рівня податкової культури та розвиток міжнародного співробітництва у сфері боротьби з податковими зловживаннями. Запропоновано напрями підвищення ефективності державної політики щодо протидії ухиленню від оподаткування в Україні.

Ключові слова: податки, ухилення від оподаткування, податкова система, тіньова економіка, податкове адміністрування, податкова політика, податкова культура.

The article examines the problem of tax evasion as one of the key factors of the shadow economy of Ukraine and the reduction of the efficiency of the tax system. Taxes are the main source of revenue formation of the state budget and an important instrument for regulating socio-economic processes. The purpose of the article is to study the causes of tax evasion in Ukraine, determine its economic consequences and substantiate the directions of increasing the efficiency of mechanisms for combating tax offenses. The economic essence of tax evasion is analyzed, the main reasons for the emergence of this phenomenon in the conditions of modern economic development of the state are identified. Considerable attention is paid to the study of economic, institutional and social factors that contribute to the spread of tax offenses. The main economic and social consequences of tax evasion for the state budget, the competitive environment and the development of the national economy are identified. Modern tools for combating tax offenses are outlined, including improving tax administration, digitalization of tax processes, raising the level of tax culture, and developing international cooperation in combating tax abuse. Directions for increasing the effectiveness of state policy on combating tax evasion in Ukraine are proposed. Tax evasion is a serious problem for the economy of Ukraine, which negatively affects the formation of the state budget, the development of the competitive environment and the level of socio-economic development of the state. The main reasons for the spread of this phenomenon are

the complexity of tax legislation, the high level of tax burden, the imperfection of tax administration and the low level of tax culture. Effective counteraction to tax evasion should be based on a comprehensive approach that includes: improving tax legislation; increasing the efficiency of tax administration; introducing modern digital technologies; developing international cooperation; developing a high level of tax culture.

Keywords: taxes, tax evasion, tax system, shadow economy, tax administration, tax policy, tax culture.

Постановка проблеми. Податки є основним джерелом формування доходної частини державного бюджету та важливим інструментом регулювання соціально-економічних процесів. Через механізм оподаткування держава здійснює перерозподіл фінансових ресурсів, фінансує соціальні програми, забезпечує розвиток інфраструктури та підтримує економічне зростання.

Водночас ефективність податкової системи значною мірою залежить від рівня добровільного виконання податкових зобов'язань платниками податків. Однією з ключових проблем сучасної економіки України є значний рівень тінізації господарської діяльності та поширення різних форм ухилення від оподаткування.

Ухилення від сплати податків є однією з найбільших проблем, яка негативно впливає на економічну безпеку держави, оскільки загрожує не лише стабільності фінансової системи, а й загальному економічному розвитку, позбавляючи державу необхідних ресурсів для ефективного функціонування [3]. Це в свою чергу призводить до скорочення бюджетних надходжень, зниження ефективності державної фінансової політики, посилення соціально-економічної нерівності та порушення принципів справедливості оподаткування. Крім того, це явище створює нерівні конкурентні умови для суб'єктів господарювання, оскільки підприємства, що ухиляються від сплати податків, отримують необґрунтовані економічні переваги.

Особливої актуальності проблема ухилення від оподаткування набуває в умовах економічної нестабільності, воєнних викликів та необхідності забезпечення достатнього рівня фінансування державних витрат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування податкової системи та протидії ухиленню від оподаткування широко досліджуються в працях українських науковців у галузі фінансів, оподаткування, права та економічної безпеки. Бірюкова І.Г. та Гончаренко А.В. досліджували зарубіжний досвід запобігання ухиленню від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) та

його імплементація у законодавство України [1]. Гетманцев Д. досліджував схеми, що є механізмом ухилення від сплати податків [2].

У статті Дропи Я. Б., Замасло О. Т., Андрущак Г. С. «Ухилення від оподаткування в Україні: причини та способи протидії» подано причини, які спонукають платників податків повністю або частково припинити легальну діяльність та переходити у тіньовий сектор економіки та визначено найпоширеніші методи, які використовують з метою несплати податків і зборів до бюджету [4]. У науковій праці Тараненко С.М. значну увагу приділено відповідним заходам протидії ухиленню від сплати податків платниками [7]. У статті Ярошевича А. С. «Особливості податкових девіацій великих платників податків» досліджено особливості податкових девіацій великих платників податків, їхні причини, форми прояву та наслідки для економіки. В поняття «Податкові девіації» автор вкладає широкий спектр дій – уникнення від оподаткування за допомогою законних методів (оптимізація оподаткування, використання податкових пільг) до ухилення від оподаткування за допомогою незаконних механізмів (ухилення від сплати податків, фіктивні операції) [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених питанням функціонування податкової системи та протидії ухиленню від оподаткування, низка аспектів цієї проблеми залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, потребує подальшого наукового обґрунтування вплив сучасних економічних трансформацій, цифровізації господарських процесів та реформування податкової системи України на масштаби та форми ухилення від сплати податків.

Недостатньо розкритими залишаються питання комплексної оцінки взаємодії економічних, інституційних і соціально-психологічних чинників, що формують мотивацію платників податків до порушення податкового законодавства в умовах економічної нестабільності та воєнних викликів. Окремого дослідження потребує визначення ефективності сучасних інструментів податкового адмі-

ністрування, зокрема цифрових технологій контролю, електронних сервісів та міжнародного обміну податковою інформацією, у зменшенні рівня тінізації економіки.

Крім того, недостатньо опрацьованими залишаються питання формування високого рівня податкової культури та довіри до державних інституцій як важливих передумов добровільного виконання податкових зобов'язань. У зв'язку з цим виникає необхідність подальшого дослідження теоретичних і практичних засад підвищення ефективності державної політики щодо протидії ухиленню від оподаткування в Україні з урахуванням сучасних соціально-економічних умов.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження причин ухилення від оподаткування в Україні, визначення його економічних наслідків та обґрунтування напрямів підвищення ефективності механізмів протидії податковим правопорушенням.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ухилення від оподаткування являє собою навмисні дії платників податків, спрямовані на незаконне зменшення або повне уникнення податкових зобов'язань. Це може відбуватися шляхом приховування доходів, викривлення даних фінансової звітності, використання фіктивних господарських операцій або інших схем.

Варто відрізнити ухилення від оподаткування від податкового планування та оптимізації оподаткування. Податкове планування здійснюється в межах законодавства та передбачає використання законних інструментів для зменшення податкового навантаження. Натомість ухилення від оподаткування має протиправний характер. Поширення ухилення від оподаткування зумовлене комплексом факторів (табл. 1).

Економічні фактори відіграють ключову роль у формуванні мотивації платників податків. Високий рівень податкового навантаження може стимулювати підприємства до пошуку альтернативних шляхів зменшення податкових платежів.

В Україні використовуються різні схеми ухилення від оподаткування, серед яких можна виділити:

- використання фіктивних підприємств;
- заниження обсягів доходів;
- маніпуляції з податковим кредитом з ПДВ – створені організовані групи, які надають відповідні послуги з виготовлення документів на операції, яких не було у природі. З такими підробленими документами клієнти організованих злочинних угруповань також підтверджують фіктивні витрати, щоб зменшити податок на прибуток, фіктивний податковий кредит, зменшення сплати ПДВ [4].
- використання офшорних юрисдикцій;
- контрафакт, нелегальна торгівля підакцизними товарами
- виплата заробітної плати «в конвертах». Виплата зарплати «в конверті» є поширеним явищем у світі та в нашій державі. Згода на отримання зарплати в «конверті» являє собою умисним ухиленням від сплати податків платниками та допомагає розвитку тіньових схем, що є неприпустимим явищем в умовах війни [4].

Наслідки ухилення від оподаткування мають як економічний, так і соціальний характер. Передусім це призводить до скорочення доходів державного бюджету, що обмежує можливості фінансування соціальних програм, розвитку інфраструктури та підтримки економічного зростання. Крім того, поширення податкових правопорушень негативно впливає на конкурентне середовище, оскільки підприємства, що ухиляються від оподатку-

Таблиця 1

Причини ухилення від оподаткування в Україні

Група причин	Характеристика
Економічні	високий рівень податкового навантаження, значні витрати на адміністрування податків
Правові	складність податкового законодавства, часті зміни податкових правил
Інституційні	недосконалість податкового адміністрування, корупційні ризики
Соціальні	низький рівень податкової культури, недовіра до державних інституцій, відсутність моральної відповідальності за ухилення від сплати податків
Психологічні	прагнення мінімізувати витрати та отримати додатковий прибуток

Джерело: сформовано на основі [6]

вання, отримують неправомірні конкурентні переваги (табл. 2).

Із огляду на вищезазначене, на наш погляд, у рамках протидії розмиванню податкової бази та виведенню прибутку з-під оподаткування як інструментам ухилення від сплати податків, необхідно особливу увагу приділяти способам, що спрямовані на усунення причин ухилення від оподаткування, які носять як об'єктивний (не залежать від лояльності платника податків до існуючої податкової системи), так і суб'єктивний (відображають ставлення платника податків до обов'язку сплачувати податки) характер, оскільки між їх чинниками та наслідками існує нерозривний зв'язок [5].

Важливим аспектом дослідження є визначення ефективних механізмів протидії ухиленню від оподаткування. Одним із ключових напрямів є удосконалення податкового законодавства та спрощення податкової системи. Чіткі та прозорі правила оподаткування зменшують можливості для використання схем ухилення.

Для ефективної боротьби з податковими правопорушеннями необхідно застосовувати комплекс заходів (табл. 3).

Не менш важливим є підвищення ефективності податкового адміністрування. Використання сучасних інформаційних технологій, автоматизованих систем контролю та електронного документообігу дозволяє підвищити прозорість податкових операцій та зменшити

можливості для зловживань. В Україні вже впроваджено ряд електронних сервісів:

- електронний кабінет платника податків;
- система електронного адміністрування ПДВ;
- електронна податкова звітність.

Також важливу роль відіграє міжнародне співробітництво у сфері оподаткування, зокрема обмін податковою інформацією між країнами, боротьба з використанням офшорних юрисдикцій та впровадження міжнародних стандартів прозорості фінансових операцій.

Крім того, важливим напрямом є формування високого рівня податкової культури у суспільстві. Підвищення фінансової грамотності населення, забезпечення прозорості використання бюджетних коштів та формування довіри до державних інституцій сприяють підвищенню добровільної сплати податків.

Використання таких інструментів сприяє підвищенню прозорості податкових операцій та зменшує можливості для зловживань.

Висновок. Ухилення від оподаткування є серйозною проблемою для економіки України, яка негативно впливає на формування державного бюджету, розвиток конкурентного середовища та рівень соціально-економічного розвитку держави.

Основними причинами поширення цього явища є складність податкового законодавства, високий рівень податкового навантаження, недосконалість податкового адмі-

Таблиця 2

Наслідки ухилення від оподаткування

Сфера впливу	Наслідки
Фінансова	зменшення доходів державного бюджету
Економічна	спотворення конкурентного середовища
Соціальна	скорочення фінансування соціальних програм
Інституційна	зниження довіри до державних органів

Джерело: сформовано на основі [6]

Таблиця 3

Основні напрями протидії ухиленню від оподаткування

Напрямок	Характеристика
Удосконалення податкового законодавства	спрощення податкових процедур
Цифровізація податкової системи	електронна звітність, автоматизований контроль
Підвищення податкової культури	інформаційні кампанії, фінансова освіта
Міжнародне співробітництво	обмін податковою інформацією

Джерело: сформовано авторами

ністрування та низький рівень податкової культури.

Ефективна протидія ухиленню від оподаткування має базуватися на комплексному підході, який передбачає:

- удосконалення податкового законодавства;
- підвищення ефективності податкового адміністрування;

– впровадження сучасних цифрових технологій;

- розвиток міжнародного співробітництва;
- формування високого рівня податкової культури.

Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності податкової системи та забезпеченню стабільного розвитку економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бірюкова І. Г. Гончаренко А. В. Запобігання ухиленню від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) в Україні: зарубіжний досвід. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. Вип. 3 (12). С. 201-207. URL: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-3\(12\)-2023-201-210](https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(12)-2023-201-210) (дата звернення: 12.03.2026).
2. Гетманцев Д., Гетман О., Боярчук Д. Як змінились схеми ухилення від податків? URL: <https://case-ukraine.com.ua/news/yak-zminylys-shemy-uhylennya-vid-podatkiv/> (дата звернення: 12.03.2026).
3. Городецька Т. Е., Руденко С. В., Накісько О. В. Вплив ухилення від сплати податків на економічну безпеку держави. *Актуальні питання економічних наук*. 2024. № 3-4. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15102144>
4. Дропа Я. Б., Замасло О. Т., Андрущак Г. С. Ухилення від оподаткування в Україні: причини та способи протидії. *Ефективна економіка*. 2024. № 8. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.29> (дата звернення: 12.03.2026).
5. Маслак О.В., Швагер О.А. Встановлення сутності та причин ухилення від сплати податків як фактор протидії розмиванню податкової бази та виведенню прибутку з-під оподаткування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. URL: https://sej.org.ua/5_2019/44.pdf
6. Руцишин Н., Мединська Т., Олійник Н. Податкове ухилення в Україні: аналіз причин, економічних наслідків та заходи протидії. *Development Service Industry Management*. 2025. № 1. С. 241-245. URL: [https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9\(33\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9(33))
7. Тараненко С. М. Схеми ухилення від сплати податків та боротьба з цим явищем шляхом внесення змін у податкове та інше законодавство України протягом дії воєнного стану 2022-2024 рр. *Український політико-правовий дискурс*. 2024. № 6. URL: <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/98>
8. Ярошевич Я. Особливості податкових девіацій великих платників податків. *Економіка та суспільство*. 2025. № 76. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-67>

REFERENCES:

1. Biriukova I. H. Honcharenko A. V. (2023) Zapobihannia ukhylenniu vid splaty podatkiv, zboriv (oboviazk-ovyykh platezhiv) v Ukraini: zarubizhnyi dosvid [Preventing tax evasion and fees (mandatory payments) in Ukraine: foreign experience]. *Irpinskyi yurydychnyi chasopys – Irpin Legal Journal*, vol.3, no. 12, pp. 201-207. Available at: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-3\(12\)-2023-201-210](https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(12)-2023-201-210) (accessed Mach 12, 2026)
2. Hetmantsev D., Hetman O., Boiarchuk D. Yak zminylys skhemy ukhylennia vid podatkiv? [How have tax evasion schemes changed?] Available at: <https://case-ukraine.com.ua/news/yak-zminylys-shemy-uhylennya-vid-podat-kiv/> (accessed Mach 12, 2026)
3. Horodetska T. E., Rudenko S. V., Nakisko O. V. (2024). Vplyv ukhylennia vid splaty podatkiv na ekonomichnu bezpeku derzhavy [The impact of tax evasion on the economic security of the state]. *Aktualni pytannia ekonomichnykh nauk – Current issues in economic sciences*, vol. 3-4. Available at: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15102144> (accessed Mach 12, 2026)
4. Drova Ya. B., Zamaslo O. T., Andrushchak H. S. (2024) Ukhylennia vid opodatkuvannia v Ukraini: prychny ta sposoby protydii. [Tax evasion in Ukraine: causes and ways to combat it]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, no. 8. Available at: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.29> (accessed Mach 12, 2026)
5. Maslak O.V., Shvaheer O.A. (2019). Vstanovlennia sutnosti ta prychny ukhylennia vid splaty podatkiv yak faktor protydii rozmyvanniu podatkovoi bazy ta vyvedenniu prybutku z-pid opodatkuvanni [Establishing the nature and reasons of tax evasion as the factor in anti-beps]. *Iurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, vol. 5. Available at: https://sej.org.ua/5_2019/44.pdf (accessed Mach 12, 2026)

6. Rushchyshyn N., Medynska T., Oliinyk N. (2025). Podatkove ukhylennia v Ukraini: analiz prychn, ekonomichnykh naslidkiv ta zakhody protydii [Tax evasion in Ukraine: analysis of causes, economic consequences and countermeasures]. *Development Service Industry Management*, no. 1. Available at: [https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9\(33\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9(33)) (accessed March 12, 2026)

7. Taranenko, S. M. (2024). Skhemy ukhylennia vid splaty podatkiv ta borotba z tsym yavyschem shliakhom vnesennia zmin u podatkove ta inshe zakonodavstvo Ukrainy protiahom dii voiennoho stanu 2022-2024 rr. [Tax evasion schemes and combating this phenomenon by amending tax and other legislation of Ukraine during the martial law period 2022-2024]. *Ukrainskyi polityko-pravovyi dyskurs – Ukrainian political and legal discourse*, no. 6. Available at: <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/98> (accessed March 12, 2026)

8. Iaroshevych Ya. (2024). Osoblyvosti podatkovykh devyatsii velykykh platnykiv podatkiv [Features of tax deviations of large taxpayers]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, no. 76. Available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-67> (accessed March 12, 2026)

Дата надходження статті: 14.03.2026

Дата прийняття статті: 03.04.2026

Дата публікації статті: 07.04.2026